

Սա բնագրային խաժամուժին մէջ, Հին Կտակարանի շրջապատէն ներս, կարգ մը փոքրածիւր և երկրորդական հանգիստութիւններու սպրդումները կ'արդարանան հետեւեալ մեկնաբանութեամբ: Աբրահամի քաղաքացւոյ Ուր քաղաքի բնիկն ըլլալու հանգամանքը, Ծնն. ԺԱ. 31 «Եւ առ Թարա զԱբրամ զորդի իւր, և զնաքով զորդի իւր, և զՂովտ՝ զորդի Առանայ որդւոյ իւրոյ, և զՍառա զնու իւր, զկին Աբրամու որդւոյ իւրոյ, և նան զնոսա յաշխարհէն Քաղղէացւոյ (եբրայական բնագիրը ունի כְּשֵׁם אֲרָם, մէուր քաստիւմ՝ յուրէ քաղղէացւոյ), և եկին մինչև ցնարան, և բնակեցին անդ», և իր հօր և նախահայրերուն հոն օտար տանները յաճախելու պարագան, Յես. ԻԴ. 2 «Եւ խօսեցաւ Յեսու ընդ ամենայն ժողովրդեանն և ասէ, այսպէս ասէ Տէր Աստուած Իսրայելի, յանկոյս գետոյն պանդխտեցան հարքն ձեր յառաջագոյն, Թարա՝ հայր Աբրահամու և հայր Նաքովու, և պաշտեցին զաստուածս օտարս», կը թելադրեն այն հաւանականութիւնը, որով Նահապետը լքելով իր երկիրը, իրագործելու համար ճշմարիտ և մի Աստուծոյ հրաւերը, փոխադրած ըլլայ իր յիշողութեան մէջ աւանդութիւնները իր հայրենակիցներուն: Այս գրոյցները, մերկացուած իրենց հեթանոսական պատմութեանն և վրէպներէն ներգործութեամբը Աստուծային Յայտնութեան, կը ժառանգուին նախ բերանացի, ապա թերևս գրաւոր կերպով, իր շառաւիղներուն միջև, կերպարելով այսպէս երկու զուգահեռական հոսանքներ՝ Եհովայիւնը և Էլօհիմեանը, զորս Մովսէս կը ներամփոփէ զանոնք, գրեթէ առանց փոփոխելու առանց յապաւելու կամ աւելցնելու, իրենց փոխանցման նախնական տրւումով, Ծննդոցի էջերուն մէջ. Supplément, Dictionnaire de la Bible, L. Pirot, սխանակ 764-766: Ստորև կը ներկայացնենք համապատկերը ջրհեղեղեան գրոյցին սկզբնական աւանդութեան իր զանազան ճիւղաւորումներով:

ԱՆՈՒՇԱԻԱՆ ԱՔՂ. ՉՂՋԱՆԵԱՆ
(Շարունակելի՝ 4)

ԵԿԵՂԵՅԱՆ-ՊԵՏՐԱԿԱՆ

“ՄԵՐ ՆԱԽՆԵԱՅ ՀԱԻԱՏՔԸ”

ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բազմալեզու մէջ, շարունակելով իր յօդուածը, Ս. Ներսէս Շնորհալիի և Ս. Պետրոս Առաքեալի մասին, Հ. Ներսէս Տէր Ներսէսեան կը հրամցնէ իր ընթերցողներուն սխալ մեկնաբանութիւններու և կանխակալ կարծիքներու ճոխ հիւսուածք մը: Քննենք:

1. — «Ս. Հայրերու երկերը մեկնելու մէկ կարևոր սկզբունքին վրայ» բացատրութիւն տալէ յետոյ Հ. Ն. Տէր Ներսէսեան կը գրէ. «Այս սկզբունքին դէմ կը մեղան. չենք, եթէ յստակ բացատրութիւնները անտեսած՝ ենթադրեալ մթին հատուածներուն մէջէն որսանք մեր կանխակալ կարծիքին մօտեցող զաղափարներ ու մնացածը ծածկենք. այսպէս է, գԺբախտաբար, Ն. Եպս. Ծովականի պարագան» (Բազմալեզու, 1954, էջ 22): — Ն. Եպս. Ծովականի պարագան ճիշդ ատոր հակառակն է բարեբախտաբար: Վասնզի ան Ն. Շնորհալիի «Եղեցի Ողբ»ին մէջէն որսացուած և Հայ Հռոմէականներու կանխակալ կարծիքին մօտեցող ծանօթ «Եւ զու Հռոմ...» հատուածին միջոցաւ անոր հեղինակին անունը շահագործողներուն սխալ ընթացքը ցոյց տուած և Ս. Պետրոս Առաքեալի մասին Ս. Ն. Շնորհալիի հարազատ տեսութիւնը ներկայացուցած էր, յիշատակելով բազմաթիւ և յստակ վկայութիւններ նոյն Սրբազան Հայրապետին զանազան գրուածքներէն:

2. — Էջ 23. — Գեր. յօդուածագիրը կը գրէ. «... և Պետրոսի պիտի յանձնէր երկնքի արքայութեան բանալիները, այսինքն՝ եկեղեցական գերագոյն իշխանութիւնը»: — Սխալ մեկնաբանութիւն: «Եւ տաց քեզ զփականս արքայութեան երկնից, և զոր միանգամ կապեսցես յերկրի՝ եզիցի կապեալ յերկնի, և զոր արձակեսցես յերկրի՝ եզիցի արձակեալ յերկնս» (*): «Եկե-

(*) Մատթ. ԺԶ. 19.

ղեցական գերագոյն իշխանութեան» արւելութիւն չկայ հոս, այլ կապելու և արձակելու: Այդ միւսնոյն իշխանութիւնը տուաւ Քրիստոս միւս աշակերտներուն ալ: «Ամէն ասեմ ձեզ, զոր կապեցէք յերկրի՝ եղիցի կապեալ յերկինս, և զոր արձակեցէք յերկրի՝ եղիցի արձակեալ յերկինս»(*): Դարձեալ: «Առէք Հոգի Սուրբ. եթէ ումեք թողուցուք գմեղս, թողեալ լիցի նոցա, եթէ դուրսեք ունիցիք, կալեալ լիցի»(**): Ուրեմն Ս. Պետրոսի «եկեղեցական գերագոյն իշխանութիւնը» կը մնայ լոկ հռոմէական կանխապաշտարման կարծիք և սխալ մեկնաբանութիւն, և միայն Պետրոս չի կարգուիր «տեսանելի և երկրաւոր եկեղեցւոյ գերագոյն հովուապետ»:

3. — Գեր. յօդուածագիրն ճիշդը, նշանակեցնելու Աւագ Ուրբաթի Ծարականին վարդապետական արժէքը, դատապարտուած է ձախողութեան: Ան կրճատած է մեր յիշած վկայութիւնը, որպէսզի յաջորդէ ինչ վրայ կարենայ ըսել թէ «աւուր պատշաճի շարականի մը մէջ չէ կարելի վարդապետական տեսաբանութիւն մը ամբողջապէս ամփոփել» (Բազմ. էջ 24): Բայց եկուր տես որ մեծ աստուածաբան և բանաստեղծ Ծնորհալիս կրցած է իր կուռ գրիչով քանդակել սա սրտայոյզ տողերը. «Այսօր ըզվէմըն հաւատոյ՝ շարժեալ փորձողին խաբէութեան մարտ, առ ի քէն թողացուցեալ՝ ըզմարդկային տկարութիւնս յանդիմանելով, և առ յոյս դարձի մեղաւորաց, որ դառնապէս արտասուելովն՝ ընկալաւ ի քէն երիւք հարցմամբ սիրոյն՝ զերից ուրացութեանցն զբրժըչկութիւն»(**): Տողեր՝ որոնք ամբողջ վարդապետական տեսաբանութիւն մը կ'արժեն:

4. — Վենետիկեան յօդուածագիրը յայտնի ջանք մը կ'ընէ թեթեւեղութեամբ Պետրոս Առաքեալի ուրացութեան չափազանց ծանրակշիռ յանցանքը, մոռնալով որ թեթեւ յանցանքի մը համար հարկ պիտի չըլլար «զառնապէս» լալ:

5. — Գեր. յօդուածագիրը «նկատելի ամենէն էական կէտը» աջ ու ձախ դարձնելէ յետոյ կ'եզրակացնէ. «աւելին կուգայ ն. եպոս. Ծովականի գրիչէն, որ կ'ուզէ

Ծնորհալիի բերանը դնել իր անհիմն վարկածները» (էջ 25): Ահաւասիկ մեր գրածը. «Այս խօսքերով յատկօրէն կը պարզուի թէ ըստ Ծնորհալի Հայրապետին սիրոյ երեք հարցումներով Յիսուս քաւել կուտար իր աշակերտին երբեակ ուրացութեանց չափազանց ծանրակշիռ յանցանքը: Յիսուս իր ուրացող աշակերտը կը կոչէ անոր նախկին անունով՝ Սիմոն Յովնանու, և երեք անգամ կը հարցնէ իրեն. «Զիս կը սիրե՞ս». մինչև որ կը տրտմի յանցաւորը, և Յիսուս տեսնելով անոր զղջումը և դարձը, զայն վերստին կը հաստատէ իր առաքելական պաշտօնին մէջ և կը հրամայէ անոր որ իր «զառնակներն ու ոչխարները արածէ»(*): Այսպէս կը գրէր նաև Ծանկեցի Ղազար Աստուածաբան Վարդապետը. «Եւ դարձեալ՝ զի երեք հարցմամբն զոր եհարց Տէրն առ Պետրոս, բժշկեաց զմեզս երից ուրացութեանցն և հաստատեաց ի նա զնորս անաքելութեան»(**): Յայտնի հոգեւորական մըն ալ, որ ապահովաբար ճշտադանդ մեկնիչ մը չէ, կանխապաշտարման կարծիքներու յանկերգին սկսելէ առաջ կը գրէ. «Պետրոսի սիրոյ երեք խոստովանութիւնները կը համապատասխանեն երեք ուրացութիւններուն, որով աշակերտներու առջև Պետրոս Առաքեալ իր նախկին գիրքին կը բարձրանայ»(***)։ Մեր վերոգրեալ տողերը «անհիմն վարկածներ» չէ որ կը ներկայացնեն, այլ հաստատուն իրողութիւններ, այսինքն Յիսուսի կողմէ ուրացող աշակերտին ոչ թէ Պետրոս, այլ իր նախկին անունով «Սիմոն Յովնանու» կոչուելը, և անոր «տրտմիլը» փոխանակ ուրախանալու, քանի որ իրեն կը տրուէր «գերագոյն հովուապետութեան» պաշտօնը: Այս ծանրակշիռ իրողութիւնները թեթեւօրէն մէկդի զրուած են Վենետիկեան յօդուածագիրն կողմէ, փոխանակ հասկցուելու իրենց լման տարողութեամբ:

6. — Մեր կողմէ կիրարկուած սա վկայութեան մէջ,

«Տալ ըզՀոգին մետասանին,
Եւ քո փոխան լինել նոցին,
Եւ յետ նոցա որք ըստ կարգին»(****),

(*) Հասկ, 1952, էջ 490-491.

(**) Դրախ Յանկալի, էջ 492.

(***) Աւետարան, Աշխ. Թրգմ., Լ. Սրապիոն վրդ. Ուրուհոսեան, Ս. Ղազար, 1952, էջ 618.

(****) Բանկ Զախար, էջ 50.

(*) Մատթ. ԺԲ. 18.

(**) Յովն. Ի. 23.

(***) Շարակնոց, Կ. Պոլիս, 1826, էջ 275.

ըստ Բազմալէպի յօդուածագրին, «ամենին խօսք չկայ վարչական փոխանորդութեան մասին. խօսքը միմիայն այն հրաշագործ զօրութեան մասին է, որ հաւասարապէս տրուեցաւ բոլոր առաքեալներուն» (էջ 25)։ Այս սահմանափակումը չ'արդարանար Բրիտտոսի փոխանորդները, այսինքն բոլոր Առաքեալները, ոչ միայն հրաշքներ պիտի գործէին իրենց ստացած Հոգիով, այլ նաեւ պիտի հովուէին իրենց վիճակուած հօտերը. և հովուութեան այդ իրաւունքը ի գործ պիտի դնէին «Եւ յետ նոցա որք ըստ կարգին», ինչպէս կ'ընեն մինչև այսօր ամենայն իրաւամբ։ «Թիւրիմացութիւն մըն ալ հոս», այո՛, բայց ոչ թէ մեր, այլ Բազմալէպի բազմալէպ յօդուածագրին մօտ։

7. — Գեր. յօդուածագիրը կը գրէ, էջ 25-26. «Արդ, շատ բնական է որ, ուր Բրիտտոս կը բազմի իբր միակ ու զերագոյն դատաւոր, առաքեալներուն մէջ ա'լ չըլլայ մեծ ու փոքր, այլ հաւասար բազմին Բրիտտոսի շուրջ։ Վերջին դատաստանին՝ երկրաւոր զինուորեալ եկեղեցին պիտի դադրի դոյութիւն ունենալէ. այլևս հարկաւոր չէ Պետրոսի զլխաւորութիւնը, քանի որ Բրիտտոս անձամբ պիտի զահակալէ իր փառաւորեալ եկեղեցիին մէջ...» — Գեր. յօդուածագիրը այնպէս կը կարծէ թէ վերջին դատաստանէն առաջ հարկ էր որ առաքեալներու մէջ ըլլար մեծ ու փոքր, և հարկաւոր էր որ Պետրոս ունենար զլխաւորութիւն։ Եթէ Բրիտտոս ուզած ըլլար որ առաքեալներու մէջ ըլլայ «մեծ ու փոքր», անոնց վէճին առթիւ(*) իբրև մեծ պիտի յայտարարէր Պետրոսը, Բայց Բրիտտոս այդպէս չըրաւ, որովհետև ինքն էր և կը մնար յաւիտեան Առաքեալներուն և անոնց յաջորդներուն պետը և գլուխը թէ յաղթական և թէ զինուորեալ եկեղեցիին մէջ(**)։ Հետեաբար Շնորհալիի տողերը,

«Նախ առաքեալքն քո դասին,

Յերկրտասան աթոռ նըստին,

Ձերկրտասան ազգըն դատին

Մեղուցելոյ Իսրայէլին»(***),

ցոյց տալու համար Առաքեալներուն հաւասարութիւնը, շատ պատշաճ կերպով յիշա-

տակուած են և ոչ թէ «անտեղի կերպով» ինչպէս կը կարծէ Հ. Ն. Տէր Ներսէսեան։

8. — Էջ 26. — Գեր. յօդուածագիրը կը գրէ. «Ձեռք կրնար բացատրել ինչո՞ւ Գեր. յօդուածագիրը կը ճգնի ոչ միայն անտեսել «Եւ դու Հոսմ մայր քաղաքաց» հատուածին դաւանական պայծառ խմատները, այլ նաեւ մթագնել, բոլորովին այլափոխել դանոնք՝ նորանոր վկայութիւններու անտեղի կուտակումով, և այդպէս պղտորել բարեմիտ հաւատացեալներու միտքերը»։ — Մեր ծանօթ յօդուածը ուղիղ չէ հասկցուած Գեր. յօդուածագրին կողմէ հակառակ այնքան պայծառ ըլլալուն։ Ան կը կարծէ որ մեր յօդուածը կը պղտորէ «բարեմիտ հաւատացեալներու միտքերը». այդ մասին թողան հոգ ըլլայ. հայ «բարեմիտ հաւատացեալները» դարերէ ի վեր յստակ միտքով երգած են

«Նոյն շինեցեր զեկեղեցի

Վէճիկ ի վերայ վիմին քանին»,

և կը շարունակեն երգել, զիտնալով որ այդ տողերուն մէջ ծրարուած են «դաւանական պայծառ խմատները», հաստատուած և վաւերացուած եկեղեցւոյ բարձր հեղինակութեամբ։ Պետրոսեան դաւանութեան տեղ Պետրոսի անձը չէ կարելի եկեղեցւոյ հիմ գնել Շնորհալիի բառերով։

9. — Էջ 26. — Հ. Ն. Տէր Ներսէսեան կը գրէ. «Ս. Ներսէս Շնորհալի ոչ միայն «Եղեհիոյ Ողբ»-ին մէջ, այլ նաեւ այլուր Ս. Պետրոս Առաքեալը կը կոչէ աւակեհաց զերազոյն, ընտելալ զլուս փոքիկ հօտին, իսկ առաքեալները կ'անուանէ Պետրոսեան զուկոս։ Եւ ապա ոյժ տալով իր երեսկայութեան կ'աւելցնէ. «Աւրեմ, ըստ Շնորհալիին, Պետրոս Առաքեալ զօրավարի մը հանգամանքն ունի, կառավարիչ մըն է», և այլն։ — Կանխաւ բացատրուած է որ Պետրոսի զլխաւորութիւնը կը կայանայ իր հաւասարակիցներու կարգին առաջնութեան մէջ, Առաքեալ մըն է այն ալ միւսներուն նման, և անոնց վրայ ոչ մէկ իշխանութիւն կամ իրաւասութիւն ունի։ Ինչպէս է որ Գեր. յօդուածագրին փնտռած և իր կանխակալ կարծիքները զգուշ թխորհրդածութիւններ» տեղ պիտի չունենային մեր «ուսումնասիրութեան անձուկ էջերուն մէջ»։ «Բոլորովին խեղաթիւրուած և ալլասերած» կրնան կոչուիլ այնպիսի գրութիւնները

(*) Տես Մարկ. Թ. 32-33,

(**) Հմմտ. Մատթ. ԻԲ. 20,

(***) Բանկ Չափաւ, էջ 152,

միայն, որոնք հակաեւտարանական վարդապետութիւններ կը պաշտպանեն, կանխակալ կարծիքներու ճշունդէն բռնադատուած:

Չմոռնանք դիտել տալ նաեւ որ օրնաւորեալ դիւլիս փոքրիկ հօտին» ուղիղ թարգմանութիւնը չէ «Դիւլիսն ընտրեալ հօտին փոքուն» տողին, վասնզի Շնորհալին օրնաւորեալ» ածականը տուած է «հօտ»ին, մինչ Ն. Ն. Տէր Ներսէսեան, յայտնի նախանձախնդրութեամբ, նոյն ածականը կը տանի «գլուխ»ին: Մեր ըսածը ստուգելու համար համեմատել քիչ մը վարը «Ի յընտրելոց աշակերտաց» տողը^(*):

10. — Գալով Ն. Ներսէս Տէր Ներսէսեանի եզրակացութեան, ինքնին կը տապալի այն, քանի որ այդ շինութեան իբրեւ հիմ դրուած ծուռ մեկնարանութիւնները հերքուեցան մի առ մի: Ըստ Ներսէս Շնորհալիի Պետրոս Առաքեալ եկեղեցւոյ սգորացոյն» վարդապետ չի ճանչցուիր. չէ «առաջնորդ, պետ և վարիչ բովանդակ եկեղեցւոյ». չէ «գերագոյն իրաւարար և միահնձան տէր եկեղեցւոյ», վասնզի միայն ինք չունի «արքայութեան բանալիները»: Մեր նախորդ և ներկայ յօդուածները մտադրութեամբ և առանց կանխակալ կարծիքի կարդացողը պիտի տեսնէ որ Ս. Պետրոս Առաքեալ այնքան վարդապետական իշխանութիւն ունի, որքան միւս առաքեալները. առաջնորդ, պետ և վարիչ է բովանդակ եկեղեցւոյ, իր առաքելակիցներուն հաւասար զետնի վրայ. եկեղեցւոյ միահնձան Տէրը Քրիստոս է ինչպէս երկինքի մէջ, այնպէս ալ երկրի վրայ, երէկ և այսօր, նոյն և յաւիտեան:

Ն. ԵՊՄ. ԾՈՒՂԱԿԱՆ

(*) Ժամագիրք, Երուսաղէմ, 1932, էջ 65:

ԿՐԹՆԵ-ԲԵՐՈՅԵԿԵՆ

ԱՍՏՈՒԱԾ

ԵՒ ... ԱՐԴԻ ՄԱՐԴԸ

Մեքենապաշտութիւնը կրկին չափով մարդարանական ըլլալ կը նշանակէ. քանի որ մեքենան յառաջ եկած է արուեստական արապրութեամբ, հնարուելով և շինուելով մարդոց կողմէ իրենց կարիքներուն համար: Այն խանդավառութիւնը որ ստեղծուած էր ճարտարարուեստի յեղափոխութեամբ և կ'որակուէր նիւթապաշտութիւն, մեր օրերուն, ժողովրդական բացատրութեամբ մը կը կոչուի կեանքի-ուժ: Բայց տիեզերքի Արարչին կեանքի-Ուժ անուամբ որակել կը նշանակէ Անոր մասին կենսաբանօրէն մտածել, ինչ որ դարձեալ մարդարանական է: Եթէ պիտի չկարենանք ձերբադատուիլ այսպիսի եղբեր գործածելէ, ինչո՞ւ մաշած տարագնեւոր գործածելով տաղնապինք: Արդարեւ, ըլլալով մարդկային էակներ, հարկադրուած ենք մարդկօրէն խօսիլ նոյնիսկ գերմարդկային շուրջ: Որեւէ մտածում կը յառաջագայի մտածողին փորձառութենէն, կամ այն փորձառութիւններէն որոնք անցեալին մէջ ձեռք ձգուած են ուրիշներէ: Մարդկային չեղող մտածումներ, յղացքներ գտնելու փորձն ու փրնալու տուտութիւն, իր սեփական մօրթէն դուրս գալու ճիշդ մըն է: Միանգամ ընդմիշտ հաստատած ըլլալու համար կրկնենք. — Չենք կրնար մեր իմացականութեան պարունակէն դուրս գտնուող չափեր գործածել:

Աստուծոյ մասին մեր գիտութիւնը կը ստանանք այն կատարելութիւններէն որոնք կը բղխին Արարիչէն արարածներու: Կատարելութիւնները — հարկ չկայ ըսելու — անհունօրէն աւելի են Աստուծոյ մէջ քան ստեղծուած ոեւէ էակի մէջ: Արդ՝ մեր իմացականութիւնը, կատարելութիւններ և առաքինութիւններ կ'ըմբռնէ այնպէս՝ ինչպէս որ ատոնք կան արարածներու մէջ, իւրաքանչիւրը զատորոշելով և առանձինն անուանելով: Հետեւաբար, Աստուծոյ տըր-